

Teuteu ke ke lēsisita mo ke fili

**ELECTORAL
COMMISSION**
TE KAITIAKI TAKE KŌWHIRI

ROE47 A4 Tongan 04/2026

Ko e hā e ‘uhinga ‘oku fiema‘u ai ke ke lēsisitá?

Kapau ‘oku ke lēsisita ke ke fili, ‘oku ke ‘atā koe ke fakahā ho lotó ‘i he fili Falealeá, fili pule‘anga Fakakoló mo ha ngaahi fili fakahālotō (referendums). Ko e filí ko e faingamālie ia ke fakahā ai pe ko hai te ne fakafofonga‘i koe ‘i Falealeá mo e Kosilio Fakakoló ‘i he ngaahi kaveinga ‘oku ke mahu‘inga‘ia ai.

**Fakapapau‘i ‘oku onгона
ho le‘ó ‘aki ha‘o lēsisita
ke ke kau he filí.**

Ko hai ‘e lava ke lēsisita ke fili?

Kuo pau ke ke lēsisita kapau:

- ‘oku ke ta‘u 18 pe lahi ange, pea
- ko e sitiseni koe ‘o New Zealand pe ko ha tokotaha nofo New Zealand ‘oku ngofua ke kau he filí, pea
- kuo laka hake he māhina ‘e 12 ho‘o nofoma‘u ‘i New Zealand talu ho‘o tupu.

‘E ngofua ke kau he fili ha taha nofo New Zealand, kapau ‘oku fakalao ‘a ‘ene nofo ‘i New Zealand pea ‘oku ‘ikai ha tu‘utu‘uni ke mavahe atu mei he fonuá ni ‘i ha taimi kuo ‘osi fakapapau‘i. ‘Oku kau ai heni ha taha ‘oku ‘i ai ha‘a ne visa nofo fonua (resident visa).

Kapau ko ha tokotaha ‘Australia, Niue, Tokelau pe Cook Island koe, ‘e lava ke ke lēsisita kapau kuo laka hake he māhina ‘e 12 pe toe lahi ange ho‘o nofo ma‘u ‘i New Zealand.

Kapau ‘oku ke nofo ‘i muli te ke lava ‘o lēsisita ke ke fili kapau:

- ‘oku ke ta‘u 18 pe lahi ange, pea
- kuo laka hake he māhina ‘e 12 ho‘o nofo ma‘u ‘i New Zealand talu ho‘o tupu pea
- ko e: sitiseni New Zealand koe pea kuo a‘u ‘o ta‘u ‘e tolu ho‘o nofo ‘i New Zealand, PE ko ha tokotaha nofo New Zealand pea lava ke kau he filí, pea na‘a ke ‘osi ‘i New Zealand he māhina ‘e 12 kuo hilí.

Te ke lava ‘o tohi kole ke ke lēsisita ‘i he hokosia ho ta‘u 17.

Pea ‘i ho‘o ta‘u 18, te ke lava koe ia ‘o kau he filí he kuo ke ‘osi lēsisita.

Lēsisita ke ke fili kapau ko ha Māori koe

Kapau ko ha hako koe 'o ha Māori pea ko ho'o toki fuofua lēsisita fili eni, te ke lava 'o fili mei he: tohi lēsisita fili Māori pe tohi lēsisita fili fakalūkufuá.

'E mahino mei he tohi lēsisita ko iá:

- 'a e vāhenga te ke fili aí
- kau kanititeiti te ke fili mei ai.

Hili ho'o lēsisitá, te ke lava pē 'o hiki mei he tohi lēsisita fili na'a ke 'osi lēsisita aí 'i ha fa'ahinga taimi, tukukehe:

- 'i he māhina 'e 3 kimu'a he fili Falealeá, pe 'i he fili pule'anga Fakakoló, 'a ia 'oku fakahoko fakata'u 3 ma'u pe
- kimu'a pea fai ha Fili Si'i 'a Falealea (by-election) pea kapau te ke hiki ki he vāhenga fili 'oku teu ke fai ai 'a e Fili Si'i.

Ko e hā leva hono mahu'inga 'a e tohi lēsisita te ke kau aí?

'i ha Fili Falealea, kapau te ke lēsisita 'i he tohi lēsisita fili fakalūkufuá, te ke fili ha kanititeiti 'i he vāhenga fili fakalūkufuá. Kapau leva te ke lēsisita 'i he tohi lēsisita fili Māori, te ke fili pē ha kanititeiti 'i he vāhenga fili Māori (Maori electorate). 'E fai 'a ho'o fili paati politikálé mei ha lisi 'o e ngaahi paatí, pea 'oku tatau pē 'a e lisi 'i he vāhenga fili Maori pea mo e vāhenga fili fakalūkufuá.

'Oku 'i ai 'a e kākunga 'a e tohi te ke lēsisita aí pea mo e fili te ke fai 'i ha fili pule'anga Fakakolo. Kapau te ke 'i he tohi lēsisita fili Māori, pea 'oku 'i ai ha uooti Māori pe vāhenga fili Maori, te ke fili leva 'i ha kanititeiti 'i he vāhenga pe uooti Māori. Kapau te ke 'i he tohi lēsisita fili fakalūkufuá, te ke fili leva 'i ha kanititeiti 'i he fili vāhenga pe uooti fakalūkufuá.

'Oku 'i ai ha'o hoha'a ki he tu'unga malu ho'o mo'ui?

Kapau 'oku ke hoha'a ki he me'a 'e ala hoko kiate koe pe ko ho fāmilí, te ke lava 'o kole ke hiki pe ho hingoá 'i he tohi lēsisita fili fakapulipuli 'oku 'ikai ke pulusi pe 'ilo ki ai ha taha. Te mau tauhi 'a e ngaahi fakamatala fekau'aki mo koe 'i he lēsisitá ke malu pea 'e 'ikai ke mau 'ave ia ki ha toe taha kehe. Kapau 'oku hiki ho hingoá 'i he tohi lēsisita fakapulipulí (unpublished roll), 'e 'ikai paaki ha fakamatala fekau'aki mo koe 'i he tohi lēsisita filí, pea 'e 'ikai lava ai ke ke sio pe fakatonutonu 'onilaine ha me'a ai.

'i he taimi te ke fili aí 'e fiema'u ke ke fakafonu ha pepa pāloti makehe (special vote) pea mo ha foomu 'e taha fakataha mo ho'o pepa filí ke fakapapau'i 'a e vāhenga na'a ke lēsisita ke ke fili aí. Hū ki he **vote.nz** pe tā ki he **0800 36 76 56** 'o ma'u mei ai 'a e foomu lēsisitá mo e ngaahi fakamatala lahi ange.

Teu lēsisita fēfē?

'Oku faingofua ke ke lēsisita, pea faingofua hano toe fakatonutonu 'a e fakamatala fekau'aki mo koe 'oku mau 'osi ma'ú. Te ke lava 'o:

- lēsisita 'onilaine 'i he **vote.nz** 'o ngāue'aki ho'o laiseni faka'uli pe paasipooti New Zealand, pe RealMe
- pe telefoni ta'etotongi ki he **0800 36 76 56** 'o kole ke meili'i atu ha'o foomu lēsisita.

Hili 'a hono fakafonú, fakamo'oni hingoa ai pea fakafoki mai 'a e foomú kia kimautolu. Hili ho'o lēsisitá 'e fakakau leva ho hingoá 'i he tohi lēsisita filí. Ko e tohi lēsisita filí ko e lisi ia 'o e hingoa 'o e kakai 'oku nau lava 'o kau he filí. Kuopau ke 'asi ho hingoá 'i he tohi lēsisita filí kae toki lava ke ke fili.

'E fiema'u ke fakatonutonu 'a e ngaahi fakamatala fekau'aki mo koé 'i he taimi kotoa pē te ke hiki ai ki ha tu'asila fo'ou.

Fakapapau'i 'oku 'omai ho'o 'imeili mo e fika telefoni to'oto'o kemau fetu'utaki atu ai kia koe fekau'aki mo e lēsisitá pea mo e filí.

'i ho'o fuofua lēsisitá pe hili ha'o fakatonutonu e ngaahi fakamatala fekau'aki mo koé, temau li atu he meilí pe 'imeili atu ha tohi ke ke vakai'i pe 'oku tonu.

Fiema'u tokoni ke fai ho'o lēsisitá?

Te ke lava 'o kole ki ha taha 'oku mo maheni, hangē ko hao kaume'a pe fāmilí ke tokoni atu ke ke fakafonu ho'o foomu lēsisitá, pe ke ne fakafonu 'e ia ho'o foomú.

'E fiema'u ke ke fakamo'oni hingoa 'i he foomú.

Kapau 'oku ke 'ilo ha taha 'oku 'ikai ke ne lava 'o fakafonu 'ene foomú koe'uhi 'oku mo'ua 'i ha faingata'a'ia fakasino pe faka'atamai, 'e lava ke ke tokoni ki ai.

Fiema'u ha toe tānaki atu ki he ngaahi fakamatalá ni?

Ka fiema'u ha toe tānaki atu ki he ngaahi fakamatala fekau'aki mo e lēsisitá filí pea mo e filí:

- A'utonu ki he uepisaiti **vote.nz**
- tā ki he **0800 36 76 56**

Ko e ngaahi fakahinohino ki he lēsisitá mo e filí 'oku ma'u atu ia 'i he ngaahi lea fakafonua kehekehe pea mo paaki he ngaahi founa kehekehe mo mahinongofua 'i he uepisaiti **vote.nz**

